

Эргашев Санжарбек Собиржон ўғли,

ТДИУ тадқиқотчиси.

sanjarbek01121993@gmail.com

ЎЗБЕКИСТОН САНОАТИНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШ МАҚСАДАЛАРИ ВА УНГА ЭРИШИШ ЖАРАЁНЛАРИ

Аннотация. Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикасида саноатнинг ривожланиш тенденциялари баҳоланган. Саноатни барқарор ривожланиш мақсадларини амалга ошириш моддий ресурслардан фойдаланиш ҳолати таҳлил этилиб, муаммолар аниқланган ва уларни ечиш борасида таклифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: саноат, ресурс, барқарорлик, барқарор ривожланиш, ресурс тежкорлик, саноат сиёсати

Аннотация. В данной статье дана оценка тенденциям развития отрасли в Республике Узбекистан. Проанализировано состояние использования материальных ресурсов для реализации целей устойчивого развития отрасли, выявлены проблемы и выдвинуты предложения по их решению.

Ключевые слова: промышленность, ресурс, устойчивость, устойчивое развитие, ресурсоэффективность, промышленная политика.

Abstract. This article evaluates the development trends of the industry in the Republic of Uzbekistan. The state of use of material resources for the implementation of the goals of sustainable development of the industry was analyzed, problems were identified and suggestions were put forward to solve them.

Key words: industry, resource, sustainability, sustainable development, resource efficiency, industrial policy

Саноат ҳар қандай мамлакат иқтисодиётининг ривожланиши учун юқори аҳамиятга эга ва кўп қиррали тармоқ сифатида аҳолини иш билан таъминлаш, технологик инновация ва барқарор ривожланишнинг устувор соҳасидир. Саноат иқтисодий ўсиш ва ривожланишда ялпи ички маҳсулотга (ялпи ички маҳсулотга) ҳисса қўшишда, даромадни келтириб чиқарадиган ва самарадорликни оширишда ривожланишда муҳим роль ўйнайди. Ишлаб чиқариш, тоғ-кон, қурилиш, қурилиш ва энергия ишлаб чиқариш каби саноат фаолияти иқтисодий кенгайиш ва турмуш даражасини ошириш каби юқори қўшилган қийматли маҳсулотлар ва хизматларни яратади.

Ўзбекистон республикаси мустақилликдан кейинги даврларда саноатни ривожлантиришга юқори аҳамият қаратиб, технологик инновацияларга сармоя киритиш, модернизациялаш, юқори қўшилган қийматли маҳсулот ишлаб чиқариш учун кластер усулларида фойдаланиш кабиларга алоҳида аҳамият қаратилиб келинмоқда. Шунингдек, саноат инфратузилмасини яратиш жумладан, транспорт

тармоқлари, коммунал ва бошқа муҳим инфратузилмани объектларини ривожлантириш, савдо ва тижорат фаолиятини кўмаклашиш ва иқтисодий интеграцияга кўмаклашиш ҳамда иқтисодий ўсиш ва ривожланиш учун асос яратишни рағбатлантириб келинмоқда.

Саноат ресурслардан фойдаланиш, моддий ва номоддий ресурслар салмоғини ошириш, улардан фойдаланишни оптималлаштириш орқали барқарор ривожланиш мақсадларига эришишга ҳаракат қилмоқда. Барқарор саноат амалиётлари ресурсларни сақлаш, чиқиндиларни камайтириш, шунингдек экологик барқарорлик ва барқарорликни таъминлайдиган экологик барқарорликни таъминлайди.

Кучли саноат базаси иқтисодий ўсиш учун барқарор бандлик, даромадлар ва имкониятлар билан таъминлаш орқали ижтимоий ва иқтисодий барқарорликка ҳисса қўшмоқда. Саноатни ривожлантириш ижтимоий ҳаракатчанликни оширади, таълим, ўқитиш ва кўникмаларни ривожлантириш имкониятларини яратиш орқали турмуш даражасини пасайтиради ва турмуш даражасини оширишга эришилмоқда.

Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган саноат сиёсати ЯИМ таркибида унинг улушини юқори ўсишини таъминлаган. Жумладан, 2010 йилда ЯИМ таркибида саноатнинг улуши 2000 йилда 16,2 фоизни ташкил этган бўлса, 2010 йилда 18,7 фоизни, 2020 йилда эса 26,8 фоизни ташкил этган. 2023 йилда эса мазкур кўрсаткич 26,1 фоизни ташкил этганлиги, бошқа соҳаларга нисбатан саноатнинг юқори даражада ривожланаётганлигини англатади.

Саноат 2000-2022 йилларда ўртача 5,2 фоиз ўсиш тенденциясини сақлаб қолган бўлиб, сўнги 10 йилликда эса мазкур тенденция 5,7 фоизни, сўнги 5 йилда эса 6,2 фоизни ташкил этган. Амалдаги нархларда 2000 йилда саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш 1888,9 млрд. сўмни ташкил этган бўлиб, 2010 йилда 38119 млрд. сўмни, 2020 йилда эса 368740,2 млрд. сўмни ташкил этган бўлса, 2022 йил якунларига кўра 553265,6 млрд. сўм маҳсулот ишлаб чиқарилган.

2022 йил ҳолатида Ўзбекистон республикасида фаолият юритаётган саноат корхоналари сони 9829 бирликни ташкил этиб, ундан 3 057 бирлик тоғ-кон ва очик конларни ишлаш саноат корхоналари бўлса, 93772 бирлик ишлаб чиқарадиган саноат корхоналаридир.

Маълумки, саноат корхоналарининг ишлаб чиқариш харажатлари — корхонанинг маҳсулот ишлаб чиқариш мақсадларида, иқтисодий ресурслар сотиб олиш учун қилган пул сарфларидир.

Ишлаб чиқариш харажатлари таркибига хом-ашё, асосий ва ёрдамчи материаллар, ёнилғи ва энергия харажатлари, асосий капитал амортизацияси, иш ҳақи ва ижтимоий суғуртага ажратмалар, фоиз тўловлари ва бошқа харажатлар ётади. Ишлаб чиқариш харажатларига қилинган барча харажатларнинг пулдаги ифодаси маҳсулот таннархининг ташкил қилади.

Ўзбекистон республикаси саноат статистикасида ишлаб чиқариш моддий харажатлар статистикаси юритилади. Мазкур статистика корхоналарнинг ресурс сарфларини акс эттиради.

Маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқариш таннархига бевосита маҳсулот (ишлар, хизматлар)ни ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган, ишлаб чиқариш

технологияси ва уни ташкил этиш билан шартланган харажатлар киритилади. Уларга қуйидагилар тегишли бўлади: бевосита ва билвосита моддий харажатлар, бевосита ва билвосита меҳнат харажатлари, бошқа бевосита ва билвосита харажатлар, шу жумладан ишлаб чиқариш хусусиятига эга бўлган устама харажатлар. Мазкур харажатлар таркибидаги энг катта улушни ишлаб чиқариладиган маҳсулотнинг асосини ташкил этувчи ёки маҳсулот тайёрлашда зарур таркибий қисм ҳисобланган четдан сотиб олинadиган хомашё ва материаллар сарфининг қийматлари акс этади.¹

Ўзбекистон Республикасидаги саноат корхоналари томонидан (кичик корхоналар, микрофирмалар ва нотижорат ташкилотларсиз) саноат маҳсулоти ишлаб чиқариш харажатлари амалдаги нархларда 2018 йилда 88910,2 млрд. сўмни ташкил этган бўлса, 2022 йилда 365898,1 млрд. сўмни ташкил этган. Мазкур харажатлар таркибида ишлаб чиқариш моддий харажатларининг улуши мос равишда 2018 йилда 76,8 фоизни ташкил этган. 2019 йилда саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришнинг моддий харажатлари улуши таҳлил этилаётган йиллар бўйича энг юқори улушга, 81,2 фоизни ташкил этган бўлса, 2022 йилда ҳам 76,8 фоизни ташкил этган. Саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришда ишлаб чиқариш хусусиятига эга бўлган асосий воситалар амортизацияси бўйича харажатлар улушининг юқори ошган бўлса, ишлаб чиқариш хусусиятига эга бўлган бошқа харажатлар улуши эса энг паст улушга эга бўлган (1-жадвал).

1-жадвал

Ўзбекистон Республикасида иқтисодий фаолият турлари бўйича саноат маҳсулоти ишлаб чиқариш харажатлари таркиби,² млрд. сўм

Кўрсаткичлар	2018	2019	2020	2021	2022
Саноат маҳсулоти ишлаб чиқариш харажатлари*	88910,2	115913,8	152074,2	210520,4	365898,1
Фоизда, шу жумладан	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
ишлаб чиқариш моддий харажатлари	68254,0	94174,8	118670,7	165204,6	280726,3
Фоизда	76,8	81,2	78,0	78,5	76,7
ишлаб чиқариш хусусиятига эга бўлган меҳнатга ҳақ тўлаш харажатлар	6812,0	8274,7	12621,4	16986,2	27665,2
Фоизда	7,7	7,1	8,3	8,1	7,6
ишлаб чиқаришга тегишли бўлган	1670,6	1874,8	1536,2	2029,9	2359,7

¹ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 5 февралдаги 54-сон қарори. <https://lex.uz/acts/-264422>

² Ўзбекистон республикаси президенти ҳузуридаги статистика агентлиги. Ўзбекистон саноати. Тошкент - 2023. 81-бет

иштимой суғуртага ажратмалар					
Фоизда	1,9	1,6	1,0	1,0	0,6
ишлаб чиқариш хусусиятига эга бўлган асосий воситалар амортизацияси	6325,4	5565,0	11710,0	16683,0	44867,0
Фоизда	7,1	4,8	7,7	7,9	12,3
ишлаб чиқариш хусусиятига эга бўлган бошқа харажатлар	3848,2	6024,5	7535,9	9616,7	10279,9
Фоизда	4,3	5,2	5,0	4,6	2,8

*кичик корхоналар, микрофирмалар ва нотижорат ташкилотларсиз

Умумий олганда моддий ресурсларга қилинган ҳаракатлар деярли ўзгаришсиз қолмоқда. Моддий ресурсларга сарфланадиган харажатларни камайтириш саноат корхоналарини самарали бошқаришнинг ҳал қилувчи жиҳати ҳисоблансада бу борада амалга оширилаётган чора-тадбирлар моддий ресурс сарфларини камайтиришга имкон бермаган. Ўзбекистон республикасида тежамкор ишлаб чиқариш тамойиллари ҳисобланган чиқиндиларни йўқ қилиш, самарадорликни ошириш ва ишлаб чиқариш жараёнларини соддалаштириш учун юқори технологиялардан фойдаланиш имкониятларини оширишга ҳаракат қилинган. Жумладан, ишлаб чиқариш хусусиятига эга бўлган асосий воситалар амортизацияси харажатларининг йиллар кесимида ошиб бориши мазкур фаолият бўйича аҳамиятга молик ишлар амалга оширилганлигини англатади.

Самарали режалаштириш ресурслардан фойдаланишни ва ишлаб чиқаришнинг муаммосиз ишлашини таъминлайдиган замонавий ишлаб чиқариш, қайта ишлашни камайтириш учун мустаҳкам сифат менежменти тизимларини жорий қилиш, умумий операцион самарадорликни ошириш учун автоматлаштириш, робототехника ва рақамлаштириш каби илғор технологияларни қўллаш бўйича етарлича ишлар амалга оширилмаганлиги сабабли моддий ресурс харажатларини улуши ишлаб чиқариш ҳажмида камаймаган.

Ўзбекистон Республикаси турли тармоқлар бўйича моддий ресурслар бўйича катта салоҳиятга эга. Ўзбекистон минерал ресурсларга, жумладан, олтин, мис, уран, табиий газ ва турли саноат фойдали қазилмаларига бой. Мамлакат дунёдаги энг йирик олтин ишлаб чиқарувчилардан бири бўлиб, бошқа фойдали қазилмаларнинг катта захираларига эга. Мутахассисларнинг баҳолашларича, Навоий вилояти худудидаги олтин захиралари 150 млн унциядан ошади.³

Ўзбекистон унумдор қишлоқ хўжалиги ерларига ва экинлар етиштириш учун қулай иқлим шароитига эга. Мамлакат пахта, буғдой, мева ва сабзавотларнинг асосий

³ <https://kun.uz/57248152>

ишлаб чиқарувчиси ҳисобланади. Бундан ташқари, озиқ-овқат маҳсулотларини қайта ишлаш ва қадоклаш каби агросаноат тармоқларини ривожлантириш имкониятлари мавжуд.

Ўзбекистон катта энергия ресурсларига, жумладан, табиий газ, кўмир ва гидроэлектр потенциалига эга. Мамлакат Марказий Осиёдаги етакчи табиий газ ишлаб чиқарувчилардан бири бўлиб, энергия ресурсларини янада қидириш ва ўзлаштириш имкониятларига эга.

Ўзининг қуёш нури ва шамол ресурсларига эга бўлган Ўзбекистон қуёш ва шамол энергияси каби қайта тикланадиган энергия манбаларини ривожлантириш учун катта салоҳиятга эга. Ҳукумат энергия мажмуасини диверсификация қилиш ва қазиб олинадиган ёқилғига қарамликни камайтириш учун қайта тикланадиган энергия лойиҳаларига инвестицияларни фаол равишда рағбатлантирмоқда.

Мамлакатда тўқимачилик саноатининг узок тарихига эга ва ўзининг юқори сифатли пахтаси билан машҳур. Тўқимачилик ва тикувчилик саноати ўсиш учун муҳим салоҳиятга эга, қўшимча қийматни қайта ишлаш, тикувчилик ишлаб чиқариш ва экспорт қилиш имкониятлари мавжуд.

Ўзбекистонда қурилиш сектори жадал суръатларда ўсиб бормоқда, бу цемент, пўлат ва ғишт каби турли қурилиш материалларига талабни оширмоқда. Мамлакатда қурилишда фойдаланиладиган хомашё захиралари мавжуд бўлиб, маҳаллий ишлаб чиқариш ва етказиб бериш имкониятини беради.

Фармацевтика ва кимё саноатида ҳам мамлакатда маҳаллий ишлаб чиқариш қувватларини ривожлантириш ҳамда экспорт қилиш салоҳиятига эга фармацевтика ва кимё саноати ривожлантириш имкониятлари мавжуд. Ўзбекистон муҳим сув ресурсларига, жумладан, дарёлар ва сув омборларига эга минтақада жойлашган. Мамлакатда ирригация, гидроэнергетика ишлаб чиқариш, сувни тозалаш технологиялари каби сув билан боғлиқ тармоқларни ривожлантириш учун имкониятлар мавжуд.

Умуман олганда, Ўзбекистон турли моддий ресурслар тармоқларида салмоқли салоҳиятга эга бўлиб, стратегик инвестициялар ва сиёсат барқарор иқтисодий ривожланиш ҳамда саноат ўсиши учун етарлича салоҳиятни таъминлашга ёрдам беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон республикаси президенти ҳузуридаги статистика агентлиги. Ўзбекистон саноати. Тошкент – 2023. 81-бет;
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 17.01.2019 йилдаги ПФ-5635-сон “2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегиясини «фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили»да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги Фармони;

Google
Scholar

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.01.2022 йилдаги ПФ-60-сон “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармони;

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 11.09.2023 йилдаги ПФ-158-сон “«Ўзбекистон — 2030» стратегияси тўғрисида” Фармони,